

วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”: การสืบทอดและ สร้างสรรค์ด้านเนื้อหาคำสอน¹

The Southern Didactic Literature in Booklet Format: its Transmission and Creation of Content

พัชลิน จินนุ่น²

Phatchalin Jeennoon

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการสืบทอดและสร้างสรรค์ด้านเนื้อหาคำสอนของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ซึ่งมีขนาดรูปเล่มคล้ายคลึงกับหนังสือวัดเกาะ เป็นผลงานของกวีชาวใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลาและพัทลุงซึ่งแต่งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 - 2520 ผลการวิจัยพบว่าเนื้อหาของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” นี้มีทั้งที่สืบทอดจากคำสอนโบราณ และสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ให้แก่ชุมชนชาวใต้ ที่เป็นการสืบทอดนั้นส่วนหนึ่งเป็นการนำคำสอนของเก่าที่มีมาแต่เดิมซึ่งคิดว่ายังใช้ได้ดีในสังคมสมัยนั้นมาพิมพ์ซ้ำเพื่อเผยแพร่ อีกส่วนหนึ่งนำหลักคำสอนดั้งเดิมมาแต่งขึ้นใหม่และตั้งชื่อใหม่ ส่วนที่เป็นการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่นั้นเป็นลักษณะเด่นของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน เป็นคำสอนที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภาคใต้ในสมัยที่มีการแต่งนั้น ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัวและระดับชุมชน โดยเน้นย้ำให้ทุกระดับรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมแบบใหม่ นอกจากนี้ก็ให้ช่วยกันพัฒนาชุมชนเกษตรกรรม และให้ช่วยกันสร้างชาติตามนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม คำสอนในวรรณกรรมคำสอนภาคใต้กลุ่มนี้จึงเป็นคำสอนที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและการเมืองในเวลานั้นอย่างเด่นชัด

คำสำคัญ: 1. การสืบทอดและการสร้างสรรค์วรรณกรรม. 2. วรรณกรรมคำสอน.
3. วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้.

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต เรื่อง “ลักษณะเด่นและบทบาททางสังคมของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”

² นิสิตระดับปริญญาเอก สาขาภาษาไทย (วรรณคดีไทย) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

Abstract

This article aims to study the transmission and creation of content of the Southern didactic literature in booklet format which is similar to the format of Wat Koh books, but they had been composed by the Southern authors, living in Nakhon Si Thammarat, Songkhla and Pattalung provinces. This southern didactic was composed during B.E. 2470-2520 (A.D. 1927-1977), could be categorized into 2 groups; the traditional and creative ones.

The traditional content had been presented through the reproduction of the Southern didactic literature in manuscript in printing for distribution on one way and through the selection of traditional content and concept for composition of new literature under new titles in another way. The newly creative contents are the salient characteristic of the literature in question. They focus on developing the Southern residents' lives quality at individual, family and social levels. All levels are taught specifically so as to be able to adapt themselves in response to social changes; moreover they could help develop their agricultural communities and their nation which would eventually thrive as planned by the PM. Field Marshal P. Pibulsongkram. According to the content of the Southern didactic literature in booklet format, it is in relation to social and political contexts apparently.

Keywords: 1. Transmission and Creation of Literature. 2. Didactic Literature.
3. Local Literature of the Southern.

บทนำ

วรรณกรรมคำสอนภาคใต้เป็นวรรณกรรมที่อยู่คู่สังคมภาคใต้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่งขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้สอนผู้อ่านผู้ฟังอย่างชัดเจนทำนองโคลงโลกนิติ หรือสุภาษิตพระร่วง วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ในอดีตมักจารลงในหนังสือใบลานหรือสมุดข่อย ส่วนใหญ่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง และช่วงเวลาที่แต่ง เพราะคัดลอกกันมาเป็นทอดๆ ชื่อผู้แต่งและสมัยที่แต่งมักเป็นคำสันนิษฐานของนักวิชาการ แต่ก็พอสรุปได้ว่าแต่งหรือคัดลอกก่อนสมัยรัชกาลที่ 6 ส่วนการสร้างงานยังจำกัดอยู่ในวงแคบ เพราะผู้แต่งมักเป็นพระสงฆ์และนักปราชญ์ราชบัณฑิตที่แต่งหรือคัดลอกเพื่อเป็นพุทธบูชาหรือถวายแด่พระศาสนา เพราะเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์จากการสร้าง ชาวบ้านที่สร้างงานในรูปแบบของวรรณกรรมลายลักษณ์แทบจะไม่ปรากฏให้เห็น การแสดงความสามารถของชาวบ้านเน้นการบอกเล่าแบบมุขปาฐะ ส่งผลให้การถ่ายทอดในรูปแบบนี้เป็นที่นิยม และจดจำกันในกลุ่มของชาวบ้าน ครั้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา เกิดปรากฏการณ์แปลกใหม่ที่น่าสนใจ เมื่อกลุ่มชาวบ้านสนใจแต่งวรรณกรรมคำสอนและเผยแพร่ในรูปแบบสิ่งพิมพ์ ผู้วิจัยขอเรียกวรรณกรรมกลุ่มนี้ว่า “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”

วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”³ มีรูปแบบการพิมพ์คล้ายคลึงกับหนังสือวัดเกาะอย่างชัดเจน⁴ วรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้นิยมแต่งด้วยกลอนสุภาพและกลอนเพลงยาวที่ไม่เคร่งครัดฉันทลักษณ์ นิยมเล่นสัมผัสในแพรวพราวตามแบบกลอนของสุนทรภู่ นอกจากนี้ก็นิยมใช้ถ้อยคำสำนวนที่เข้าใจง่าย คือเป็นถ้อยคำสำนวนที่สื่อความหมายตรงไปตรงมา ผู้อ่านไม่ต้องตีความเหมือนวรรณกรรมคำสอนภาคใต้สมัยโบราณ ผลงานส่วนใหญ่เป็นของนักเขียนระดับชาวบ้านในบริเวณจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลาและพัทลุงที่ใช้ชีวิตอยู่ในท้องถิ่น และรับรู้ความเป็นไปของท้องถิ่นเป็นอย่างดี นักเขียนดังกล่าวมีพระสงฆ์ และกลุ่มชาวบ้านที่มีอาชีพต่างๆ เช่น ข้าราชการท้องถิ่น พ่อค้า ชาวนา และศิลปินพื้นบ้าน มีผลงานหลายเรื่องได้รับความ

³ วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” คือ วรรณกรรมที่แต่งขึ้นและพิมพ์ออกจำหน่ายในรูปแบบเล่มขนาดเล็กคล้ายหนังสือ “วัดเกาะ” ของภาคกลางที่แพร่หลายลงมาทางภาคใต้ ส่วนใหญ่มีเล่มเตี้ยวบาง พิมพ์ด้วยกระดาษปรู๊ฟ ใช้หมึกพิมพ์ เย็บเป็นรูปเล่มขนาด 16 หน้ายก หรือขนาด 7 x 5 นิ้ว มีจำนวนหน้าตั้งแต่ 11 – 60 หน้า พิมพ์เรียงบรรทัดแบบพิมพ์ร้อยแก้ว ใช้อักขรวิธีปัจจุบัน ปรากฏในยุคที่เทคโนโลยีการพิมพ์เจริญก้าวหน้า มีการสร้างเสปกกันอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2470 - 2520

⁴ หนังสือวัดเกาะในที่นี้เป็นหนังสือที่พิมพ์ทั้งจากโรงพิมพ์วัดเกาะ หรือโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ หรือพิมพ์จากโรงพิมพ์อื่นๆ ในย่านเดียวกัน ชาวบ้านท้องถิ่นเรียกหนังสือนี้ว่า “หนังสือวัดเกาะ”

นิยมจากผู้เสพไม่แพ้งานของสุนทรภู่ที่ชาวบ้านชื่นชอบ ดังสังเกตได้จากจำนวนครั้งในการตีพิมพ์ ผลงานซึ่งมีการตีพิมพ์ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน เช่น ผลงานของท้าว เจริญพงษ์ หนูทอง จันทภาโส แต่ง ประพันธ์บัณฑิต ทอง หนองถั่ว และคล้าย ศรีพ่วง แสดงให้เห็นว่า กวีท้องถิ่นก็มีความสามารถไม่น้อย ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความตื่นตัวในการแต่งวรรณกรรมท้องถิ่นและความนิยมอ่านในหมู่ชาวบ้าน เป็นปรากฏการณ์และมีลักษณะเด่นที่น่าสนใจซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเหมือนคล้ายและความแตกต่างของเนื้อหาคำสอนในวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” กับวรรณกรรมคำสอนสมัยโบราณ
2. เพื่อศึกษาลักษณะเด่นของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาเฉพาะวรรณกรรมคำสอนประเภทร้อยกรองที่เป็นลายลักษณ์ มีลักษณะและเนื้อหาเป็นวรรณกรรมคำสอน แม้บางเรื่องไม่ได้เรียกชื่อว่าเป็นวรรณกรรมคำสอน เช่น มงคลประชากรราษฎร์ วิจิตรวรรณมาลัย อาหารใจ และสุราวีวาหนักปราชญ์วิจารณ์
2. ผู้วิจัยจะศึกษาวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ที่พบบริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันออก ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลาและพัทลุงเท่านั้น ซึ่งมีจำนวน 64 เล่ม รวม 67 เรื่อง

ผลการวิจัย

1. เนื้อหาของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ก่อนที่จะมีวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” มีดังต่อไปนี้

- 1.1 เนื้อหาวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ที่มีร่วมกับวรรณกรรมคำสอนภาคกลาง
- 1.2 เนื้อหาที่มีเฉพาะในวรรณกรรมคำสอนภาคใต้

1.1 เนื้อหาวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ที่มีร่วมกับวรรณกรรมคำสอนภาคกลาง วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ฉบับตัวเขียนส่วนใหญ่มีเนื้อหาหรือเนื้อเรื่องร่วมกับวรรณกรรมคำสอนภาคกลางอย่างชัดเจน ดังที่ รัชช ปุณโณทก (2538 : 56) กล่าวว่า ภาคใต้มีความใกล้ชิดกับราชธานีเสมอมา และมีการสืบทอดวัฒนธรรมจากส่วนกลางอย่างใกล้ชิดมากเมื่อเทียบกับภาคเหนือและภาคอีสาน วัฒนธรรมการเขียนหนังสือ และวรรณกรรมจึงได้รับอิทธิพลจากภาคกลางมากกว่าภาคอื่น ไม่ปรากฏว่าในภาคใต้มีอักษร

และฉันทลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นตน มีแต่ได้รับอิทธิพลจากภาคกลาง

ส่วนอุตม หนูทอง (2538 : 85 - 87) กล่าวว่า วรรณกรรมภาคใต้มีเนื้อหาพ้องกับวรรณกรรมภาคกลางมากที่สุด การถ่ายโอนวัฒนธรรมภาคกลางกับภาคใต้มีมาตั้งแต่สมัยทวารวดีจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัตนโกสินทร์มีความเข้มข้นมากขึ้น เนื่องจากกวีภาคใต้หลายคนได้มาศึกษาในกรุงเทพฯ แล้วกลับไปแต่งวรรณกรรมในภาคใต้ เช่น พระอุตมปิฎก ส่วนกวีกรุงเทพฯ มีชื่อเสียงเลื่องลือไปถึงภาคใต้ก็มี เช่น สุนทรภู่ ยิ่งเมื่อมีการพิมพ์เกิดขึ้น วรรณกรรมจากภาคกลางก็แพร่ไปสู่ภาคใต้ได้สะดวกมากขึ้น ทำให้วรรณกรรมจากภาคกลางแพร่หลายอยู่ในสังคมชาวใต้

ความสัมพันธ์กับสังคมภาคกลางที่มีอย่างยาวนานเช่นนี้ ย่อมส่งผลต่อการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้ว่าวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ส่วนใหญ่มีเนื้อหาร่วมกับวรรณกรรมคำสอนภาคกลาง โดยเฉพาะในช่วงก่อนสมัยรัชกาลที่ 6 เช่น สุภาสิตสอนหญิง สวัสดิรักษา สุภาสิตพระร่วง พาลีสอนน้อง และพิเภกสอนบุตร บางเรื่องมีเนื้อหาบางส่วนร่วมกับหนังสือวัดเกาะ เช่น เรื่องสุภาสิตร้อยแปด และราดชะเณดที่มีเนื้อหาร่วมกับกาพย์สุภาสิต ส่วนบางเรื่องมีเนื้อหาทั้งหมดเหมือนกับหนังสือวัดเกาะ เช่น อวาศโวหาร ปกิริโนวาท ลักษณะภรรยาเจ็ดสถาน และมงคลที่ปิ่นแปล

อนึ่ง ผู้วิจัยพบว่า ผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ปลุกฝังเน้นย้ำให้ศาสนิกชนปฏิบัติตามคำสอนที่เกี่ยวกับพุทธศาสนาอย่างจริงจัง สังเกตว่าแม้บางเรื่องจะมีเนื้อหาร่วมกับภาคกลาง แต่กวีชาวใต้ก็สอดแทรกทัศนคติความเชื่อในพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน เช่น เรื่องอัมภาพานรคำกาพย์ที่ผู้แต่งรับอิทธิพลจากเรื่องฉันทอัมภาพานรทั้ง 2 เรื่องมีหลักคำสอนร่วมกันคือสอนให้พระราชาพระพุทธิปฏิบัติตามแนวทางที่เหมาะสม เช่น เข้าใจธรรมชาติของคน รู้จักสมาคม วางตนให้เหมาะสมกับบทบาทหน้าที่ของตน รู้จักคุณลักษณะของคน และเห็นความสำคัญของความรู้ อย่างไรก็ตาม มีหลักคำสอนบางเรื่องที่ไม่ปรากฏในฉันทอัมภาพานร เช่น วานรทิศพายัพ สอนว่าหากต้องการไปสวรรค์ให้ละโลภโกรธหลง เคารพสมณะพรหมณ์ บิฑามารดา มีขันติ มีความสัตย์ รักษาศีลห้า ให้อลดทริฐของตน และไม่เอาแต่โทษผู้อื่น ส่วนวานรทิศอุดร สอนว่าหลักอกุศลกรรมบถสิบประการด้วยกายกรรม 3 สถาน วชิกรรมมี 4 สถาน และมโนกรรม 3 สถานซึ่งล้วนแต่ทำให้ตกนรก ทางที่ดีควรละเว้นเรื่องดังกล่าวเพื่อล้างตนคือความชั่วที่ติดตัวให้สิ้นไป เมื่อสามารถดับชาติ ชรา ตัณหา และอุปาทานได้ก็ขึ้นสวรรค์ได้ ทำให้เห็นว่า ผู้แต่งให้ความสำคัญกับเรื่องนรกสวรรค์มาก โดยเน้นย้ำว่าหากปฏิบัติตามได้จะไม่ตกนรก ไปสวรรค์

ผู้วิจัยเห็นว่า การปลูกฝังความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์มากนี้ เพราะชาวบ้านเข้าถึงได้ง่าย แม้จะไม่ใช่วิธีหลักคิดสำคัญของพระพุทธศาสนาซึ่งเน้นนิพพานก็ตาม นอกจากนี้ผู้แต่งส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในศาสนาหลักของสังคม จึงพยายามปลูกฝังความเชื่อเรื่องนี้ ดังที่ อมรา ศรีสุชาติ กล่าวว่า พระสงฆ์ภาคใต้ได้รับยกย่องว่าเข้าถึงหลักธรรมอย่างแท้จริง ทั้งยังมีพระสงฆ์จำนวนมากที่ใฝ่เรียนรู้ และมีความรู้เรื่องพุทธศาสนาลึกซึ้งไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภิกษุสงฆ์ในอินเดีย และศรีลังกา (อมรา ศรีสุชาติ, 2544 : 173) เมื่อแต่งวรรณกรรมคำสอนจึงอดไม่ได้ที่จะเผยแพร่ความรู้และถ่ายทอดความคิดความเชื่อในพระพุทธศาสนาไว้ด้วย

1.2 เนื้อหาที่มีเฉพาะในวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ฉบับตัวเขียนที่มีเนื้อหาเฉพาะในสังคมภาคใต้ เท่าที่พบในขณะนี้ คือ สุภาษิต คำกาพย์ สุภาษิตสอนหญิงคำกาพย์ คำสอนเรื่องบาปบุญคุณโทษ คติโลกดัตถธรรม กุณาสอนน้อง ภาษิตล่งสอนหลาน และธรรมะสอนใจชายหญิง อย่างไรก็ตาม มีเพียงเรื่องภาษิตล่งสอนหลานที่แสดงลักษณะเด่นอย่างน่าสนใจ และชาวบ้านจดจำกันได้ คือ ใช้ภาษาถิ่นที่เข้าใจง่ายทั้งเรื่อง ต่างจากเรื่องอื่นๆ ที่ใช้ภาษาไทยโบราณ เรื่องภาษิตล่งสอนหลานยังใช้สอนผู้เสพระดับชาวบ้านด้วย เนื้อเรื่องกล่าวถึงวิถีชีวิตชาวสงขลา เช่น มีอาชีพปาดตาลขาย ทำหม้อ และบูชาผีตายาย เน้นสอนให้ละอบายมุข ส่วนเรื่องกุณาสอนน้องที่สันนิษฐานกันว่าเป็นของภาคใต้ก็เป็นที่ยกแพร่หลายในสังคมภาคกลาง เนื่องจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตโนรทงทรงดัดแปลงไปเป็นวรรณกรรมคำฉันท์ ใช้ชื่อว่ากุณาสอนน้องคำฉันท์ จารึกไว้ที่ผนังวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในกรุงเทพมหานคร อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมคำสอนเรื่องนี้เหมาะที่จะใช้สอนหญิงซึ่งเป็นชนชั้นสูงมากกว่าหญิงชาวบ้านโดยทั่วไป

เมื่อพิจารณาในส่วนที่เป็นประเด็นคำสอนพบว่าวรรณกรรมคำสอนภาคใต้มีหลักคำสอนไม่แตกต่างจากวรรณกรรมคำสอนภาคกลางนัก คือเน้นสอนให้เป็นคนดี มีคุณธรรมเหมือนกัน ซึ่งหลักคำสอนที่ได้มานั้นผู้แต่งอาจประมวลมาจากค่านิยม หลักจริยธรรม โลกทัศน์หรือความคิดความเชื่อที่มีร่วมกันเพื่อสอนให้เป็นคนในอุดมคติ ซึ่งมีทั้งหลักคำสอนสำหรับคนทั่วไปและหลักคำสอนสำหรับคนเฉพาะกลุ่ม หลักคำสอนสำหรับคนทั่วไป เช่น รู้จักประหยัดอดออม ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต กตัญญูรู้คุณ ไม่คบคนพาล สุภาพเรียบร้อย ขยันหมั่นเพียร รู้จักประมาณตน ละอบายมุข ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีไมตรีต่อผู้อื่น รู้เท่าทันคนและโลก รู้จักเอาตัวรอด มีสุขอนามัยที่ดี ซื่อสัตย์สุจริต อ่อนน้อมถ่อมตน และใจบุญสุนทาน ปรากฏในเรื่องสุภาษิตคำกาพย์ราดชะเนนด คำสอนเรื่องบาปบุญคุณโทษ ภาษิตล่งสอนหลาน โคลงสุภาษิต สุภาษิตร้อยแปด เป็นต้น หลักคำสอนสำหรับผู้หญิง เน้นสอนให้รักนวลสงวนตัว มีกิริยามารยาทเป็นแม่บ้าน

แม่เรือน และรู้จักปรนนิบัติสามี ปรากฏในเรื่องสุภาษิตสอนหญิงสำนวนต่างๆ กฤษณา สอนน้อง สุภาษิตคำกาพย์ ฉบับขุนยี่วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต หมายเลข 291 และอวาทโฆหาร ส่วนหลักคำสอนสำหรับผู้ชาย เน้นสอนให้บวชเรียนเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา สนใจศึกษาเล่าเรียน และเลือกคู่ครองที่ดี หากบวชเป็นสามเณร ก็ให้เป็นสามเณรที่ดี และหากับราชการก็ให้เป็นข้าราชการที่ดี ปรากฏในเรื่อง ปกิริโนวาท พ่อหม้ายสอนลูก สุภาษิตสอนบุตร เป็นต้น ทั้งนี้ น่าจะเกิดผู้แต่งไม่ได้มุ่งประดิษฐ์คำสอนขึ้นใหม่ เพียงแต่นำคำสอนจากแหล่งต่างๆ มาเรียบเรียงเท่านั้น อย่างไรก็ตาม หลักคำสอนต่างๆ ที่ผู้แต่งปลุกฝังนี้ น่าจะมีประโยชน์จึงมีการสืบทอดไป ยังสังคมยุคใหม่ คือยุคตั้งแต่ พ.ศ. 2470 เป็นต้นไป ดังจะกล่าวต่อไป

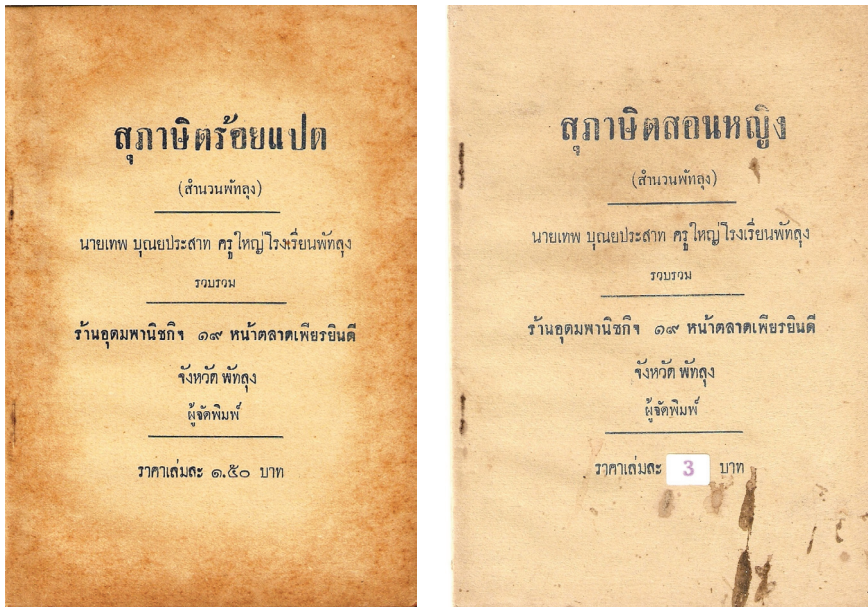
2. วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก”: การสืบทอดและสร้างสรรค์เนื้อหาคำสอน ลักษณะเด่นด้านเนื้อหาของวรรณกรรมคำสอนภาคใต้กลุ่มนี้มีดังต่อไปนี้

2.1 การสืบทอดเนื้อหาคำสอน

2.2 การสร้างสรรค์เนื้อหาคำสอน

2.1 การสืบทอดเนื้อหาคำสอน มีดังนี้

1.) การนำคำสอนดั้งเดิมมาพิมพ์ซ้ำเพื่อเผยแพร่ คือการนำวรรณกรรมคำสอนสมัยโบราณมาพิมพ์ซ้ำโดยไม่เปลี่ยนแปลงทั้งชื่อเรื่อง และเนื้อหา คำสอน เช่น สมัยโบราณมีเรื่องสุภาษิตร้อยแปด และสุภาษิตสอนหญิง ปรีวรรตโดยนายเทพ บุญยประสาธ ครูใหญ่โรงเรียนพัทลุง ต่อมาร้านอุดมพานิชกิจ จังหวัดพัทลุง และโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญนำไปจัดพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ. 2500 ราคา 1.50 - 3.00 บาท เรื่องสุภาษิตของหลวงศุขเกษมสโมทัย แต่งในสมัยรัชกาลที่ 6 ต่อมาญาติๆ นำมาจัดพิมพ์เพื่อแจกเป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ นางเยี่ยม (เซ่งเอี่ยม) กปิลกาญจน์ ฌาปนสถานเทศบาลเมืองสงขลา วันที่ 14 ธันวาคม 2510 ส่วนเรื่องภาษิตสูงสอนหลาน สันนิษฐานว่าเป็นของพระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ชู) แต่งในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการนำมาพิมพ์ซ้ำเพื่อเผยแพร่ถึง 5 ครั้งโดยพิมพ์ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2475 ส่วนใหญ่นำไปแจกเพื่อการกุศล วรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้ไม่ได้รับความนิยมเท่ากับกลุ่มอื่นๆ เนื่องจากแต่งด้วยกาพย์ ชาวบ้านไม่นิยมอ่านเท่ากับกลอน ดังที่ผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนกลุ่มใหม่กล่าวว่าที่แต่งเป็นกลอน เพราะ “เพื่อให้ถูกรสนิยมของพี่น้องชาวบ้านทั้งหลาย” (สุภาษิตธรรมคำกลอน หน้า คำนำ) ความคิดดังกล่าวสอดคล้องกับผู้แต่งเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น ผู้แต่งเรื่องโลกวิัตตภาษิต ผู้แต่งเรื่องความก้าวหน้าแห่งชีวิต และผู้แต่งเรื่องสามัคคีคำกลอน

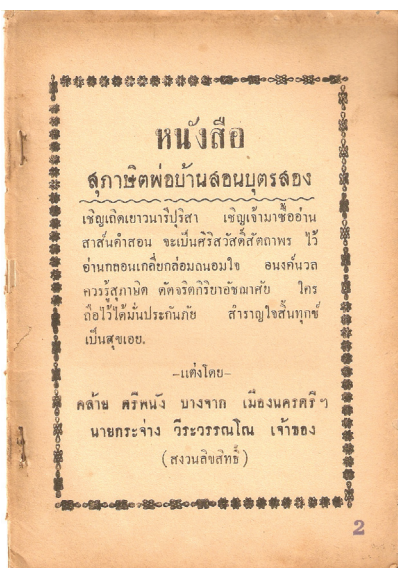

รูปที่ 1. วรรณกรรมคำสอนฉบับตัวเขียนที่อยู่ในรูปของสิ่งพิมพ์

2.) การนำหลักคำสอนดั้งเดิมมาแต่งขึ้นใหม่และตั้งชื่อใหม่ หลักคำสอนดั้งเดิมในที่นี้ไม่ใช่เนื้อเรื่องเหมือนหัวข้อ 1 เป็นเพียงการนำหลักคำสอนแบบฉบับที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนสมัยโบราณมาสอนซ้ำในสังคมยุคใหม่เพื่อสร้างคนในอุดมคติตามที่สังคมปรารถนาหรือคาดหวังให้เป็นเช่นนั้น เช่น ในสมัยโบราณมีเรื่องสุภาษิตสอนหญิงสำนวนต่างๆ ที่สอนการปฏิบัติตนของผู้หญิงในอุดมคติ ทั้งที่เป็นหญิงโสดและหญิงที่มีสามี หากสอนหญิงโสดมักสอนให้รักนวลสงวนตัว เชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ มีกิริยามารยาท ไม่เที่ยวเตร่เตรนนอกบ้าน สำนวนเรื่องกาม ไม่แต่งตัวอวดโฉม และรู้จักเรียนรู้เรื่องงานบ้านงานเรือน หากสอนหญิงที่มีสามีก็มักสอนให้ทำหน้าที่ของภรรยาที่ดีคือ รู้วิธีปฏิบัติต่อสามี และมีคุณธรรมอื่นๆ เช่น ไม่ข่มเหงสามี ไม่ทำเสน่ห์ และรู้จักครองใจญาติพี่น้องของสามี ผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” อาจเห็นว่าหลักคำสอนดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมสมัยที่แต่งได้จึงนำมาสอนผู้หญิงในยุคของตน แต่แต่งเรื่องขึ้นใหม่และตั้งชื่อใหม่ให้ทันสมัยหรือดึงดูดใจมากขึ้น เช่น ใช้ชื่อว่าสุภาษิตพ่อบ้านสอนบุตรสอง หรือสุภาษิตแม่หม้ายใจเดียว ดังตัวอย่างเรื่องสุภาษิตแม่หม้ายใจเดียว ที่สอนผู้หญิงยุคใหม่ไม่แตกต่างจากในอดีตนัก เช่น สอนว่าเสน่ห์ของผู้หญิงอยู่ที่การซื่อสัตย์ต่อสามี ไม่คิดนอกใจ สนใจงานบ้านงานเรือน และพูดจาอ่อนหวาน หากปฏิบัติตามได้สามีจะรักไปจนวันตาย

เสน่ห์หนึ่งน้ำจิตไม่คิดคด
เสน่ห์สองครองตัวในครัวไฟ
ชั่วของหญิงทั้งครวก็หัวร้าง
เก็บลำดับทรัพย์สินถิ่นคามา
เสน่ห์สามนามเสียงเพียงพิณพาทย์
เจียมระเบียบเรียบราบไม่หยาบคาย
เสน่ห์สามงามจริงผู้หญิงเอ๋ย
พิสมัยไหลหลงจนงงวาย

บำรุงยศของบุรุษสุดวิสัย
อย่าเลยโลเลมล้างของค้ำคา
จงขัดล้างดูแลนะแม่หนา
เป็นมหาอิทธิเจเล่ห์ล่อลาย
ยามสวาทหวานหูไม่รู้หาย
ถนอมชายเขยขึ้นเฝ้ารินรวย
ผู้ชายเขยชมกลิ่นไม้ลิ้นสวย
เฝ้าอำนวยชักนำทำการงาน
(สุภาษิตแม่หม้ายใจเดียว หน้า 24 – 25)

รูปที่ 2. ตัวอย่างวรรณกรรมคำสอนกลุ่มใหม่ที่มีหลักคำสอนไม่แตกต่างจากของเดิมนัก

นอกจากผู้แต่งจะสืบทอดหลักคำสอนที่ใช้สอนผู้หญิงแล้ว ยังมีการสืบทอดหลักคำสอนที่ใช้สอนกลุ่มอื่นๆ ด้วย ไม่ว่าจะเป็นการสืบทอดหลักคำสอนที่ใช้สอนเด็กวัด สืบทอดหลักคำสอนที่ใช้สอนผู้ชาย และสืบทอดหลักคำสอนที่ใช้สอนคนทั่วไป โดยผู้แต่งพยายามนำบริบทสังคมและการเมืองสมัยที่แต่งมาสนับสนุนคำสอนเพื่อให้น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น กล่าวได้ว่า การสืบทอดหลักคำสอนดั้งเดิมนี้เป็นการสืบทอดความคิดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งซึ่งผู้อ่านจะเห็นหลักคำสอนที่เชื่อมโยงกันหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยผู้แต่งสืบทอดเฉพาะหลักคำสอนสำคัญๆ ที่ยังใช้ได้ดี แม้ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม

ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้แต่งยังคงสืบทอดหลักคำสอนเดิมอยู่ น่าจะเกิดจากหลักคำสอนสอดคล้องกับบริบทสังคมชนบท และการเมืองร่วมสมัย ในด้านบริบทสังคมพบว่า ชาวไทมักปลูกฝังให้คนในสังคมรักษาเกียรติภูมิของตนเองคือปฏิบัติตนให้เหมาะสมแก่เพศและวัยของตน หากเป็นผู้หญิงก็ควรรักษานวลสงวนตัว เก่งงานบ้านงานเรือน รู้จักปรนนิบัติสามีและรู้จักครองใจคนรอบข้าง หากเป็นผู้ชายก็ไม่น่าเป็นนักเลงหัวไม้ รู้จักแสวงหาทรัพย์ และบวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา ดังคำสอนที่แพร่หลายในภาคใต้ว่า “อยู่ให้สมเด็ก สมหญิง สมชาย” การสืบทอดหลักคำสอนจากวรรณกรรมคำสอนสมัยโบราณจึงไม่ขัดแย้งกับค่านิยมของชาวใต้

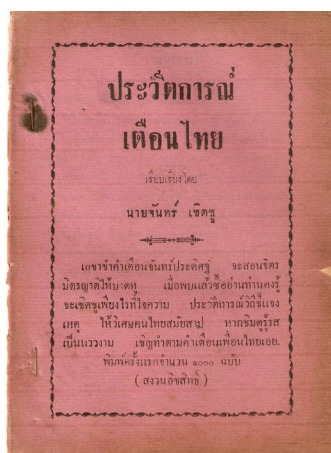
หากพิจารณาด้านบริบทการเมืองพบว่าการสืบทอดหลักคำสอนที่ใช้สอนผู้หญิงสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลมาก วรรณกรรมคำสอนที่ปลูกฝังให้ผู้หญิงเป็นแม่ศรีเรือน เป็นเมียและแม่ที่ดีปรากฏมากเป็นพิเศษในช่วงกระแสการสร้างชาติ (พ.ศ. 2488 - 2504) เช่น คติธรรมคำกลอน (พ.ศ. 2488) สมบัติแม่บ้าน (พ.ศ. 2488) แม่หม้ายพลาดรัก (2488) สุภาสิตสอนชู้ชายโสด (พ.ศ. 2492) สุภาสิตระบาย (2496) สุภาสิตสมรส (พ.ศ. 2498) มนุษย์สัว (พ.ศ. 2499) สุภาสิตแม่หม้ายใจเดียว (พ.ศ. 2503) แม่ศรีเรือน (พ.ศ. 2503) คำกลอนสอนน้อง (พ.ศ. 2503) และเตือนหญิงมีผัว (2504) เป็นไปได้ว่า ผู้แต่งได้รับอิทธิพลจากนโยบายดังกล่าวด้วย ดังในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องการสร้างภาพลักษณ์ของแม่ศรีเรือน แม่ และเมียที่ดีซึ่งไม่แตกต่างจากสมัยโบราณนัก แต่เน้นการทำหน้าที่ให้เด่นชัดมากขึ้น คือ การคาดหวังให้เป็นเมีย แม่ และแม่เรือนที่มีความรู้และมีความชำนาญในวิชาสำหรับผู้หญิง (สุขสรรค์แดงภักดี 2538 : 31 - 35) ในสมัยนี้มีการออกประกาศ “วันธัมมวันเมีย” ที่นำมาจากหลักศิลาในพระพุทธศาสนา กำหนดให้ภรรยา มีหน้าที่ 5 ประการ หนึ่งคือจัดการงานดี เช่น ต้อนรับแขก ผูกมิตรกับเพื่อนบ้าน และแต่งตัวให้สะอาด สองคือ สงเคราะห์คนรอบข้าง เช่น เคารพพ่อแม่และญาติของผัว ไม่ดูหมิ่น และเจรจาด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน สามคือไม่ประพฤติผิดใจ เช่น ไม่ทำตัวสนิทสนมกับชายอื่นเกินควร ไม่เอาเรื่องของชายอื่นมาพูดหรือแสดงความพอใจชายอื่นจนทำให้สามีเกิดความแสบใจ เก็บความลับของสามีและครอบครัว และเมื่อผิดก็ขอโทษ สี่คือรักษาทรัพย์ที่สามีหามาให้ และข้อห้าคือ ขยันในกิจการทั้งปวง เช่น ปรนนิบัติสามี คอยตรวจตราบ้านช่อง ใช้เวลาว่างในการทำสวนครัวเลี้ยงสัตว์เพื่อเพิ่มรายจ่าย ดูแลสามีและลูก และเอาใจใส่ทุกข์สุขของคนในปกครอง (ประกาศสรวัดธัมม 2487 : 143 - 146)

นอกจากนี้ก็จะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่สังคมรับวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้คนในสังคมมีความคิดที่เป็นตะวันตกมากขึ้น ดังที่วรรณกรรมคำสอนกลุ่มใหม่มักให้ภาพของหนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่

น่าสนใจ เช่น รักสนุก ไม่จริงจังกับการแต่งงาน มีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน มีนิสัยหยาบกระด้าง พุดตบ ขาดสัมมาคารวะ มีนิสัยฟุ้งเฟ้อ และไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน ผู้แต่งบางคนถึงกับกล่าวว่า การที่จะหาหญิงชายที่ดีในสมัยนี้หายาก เนื่องจากมีแต่ของปลอม ดังความว่า “สมัยนี้สมัยมีสาวปลอม มักพุดปลิ้นหวานลมลิ้นไม่หาย” (ลูกสอนสอน หลานสินธุ์ หน้า 9) และ “ผู้ชายดีหายากลำบากครั้น ยิ่งทุกวันนี้ล้วนชายหมายหลอกหลวง” (สุภาวชิระบาย หน้า 14) ครั้นพิจารณาการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมก็พบว่าเริ่มแก่งแย่งชิงดีกันมากขึ้น แม้แต่ญาติพี่น้องก็เริ่มห่างเหิน ผู้คนไม่ค่อยเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ดังที่ผู้แต่งกล่าวว่า “คนทุกวันนี้หันหลังไม่ฟังพระ เทียวเกะกะหลงผิดคิดรักห้วง” (สุรายาเสพติด หน้า 20) ผู้แต่งในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมอาจเห็นว่าพฤติกรรมดังที่กล่าวมาไม่น่ารัก ขัดต่อวัฒนธรรมไทยจึงนำหลักคำสอนที่เคยเน้นย้ำในอดีตมาสอนซ้ำอีกครั้งเพื่อปลูกฝังให้คนในสังคมประพฤติอยู่ในกรอบตามที่ค่านิยมของสังคมเห็นว่าดีงาม จึงเป็นไปได้ว่า การที่ผู้แต่งยังคงสืบทอดหลักคำสอนดั้งเดิมอยู่ เพราะเป็นเรื่องที่เอื้อประโยชน์ต่อสังคมในวงกว้าง กล่าวคือ ไม่ขัดต่อค่านิยมของคนในท้องถิ่น ไม่ขัดต่อนโยบายของรัฐบาลในเวลานั้น และไม่ขัดต่อวัฒนธรรมไทย

2.2 การสร้างสรรค์เนื้อหาคำสอน

นอกจากการสืบทอดหลักคำสอนดั้งเดิมแล้ว ผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้ยังตั้งใจผลิตเนื้อหาคำสอนบางประการที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย โดยมุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนภาคใต้ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัวและระดับชุมชน ดังนี้

รูปที่ 3. แสดงตัวอย่างวรรณกรรมคำสอนที่เน้นสร้างสรรค์เนื้อหาคำสอนขึ้นใหม่

1) **เนื้อหาคำสอนที่เน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับปัจเจก** วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” เน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับปัจเจก ได้แก่

ก. **สอนเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กรุ่นใหม่** วรรณกรรมคำสอนสมัยโบราณสอนให้เด็กชายบวชเรียนที่วัดเพื่อศึกษาหาความรู้กับพระอาจารย์ก่อนที่จะออกมาทำงานต่อไป วิชาที่สอนกันมาก เช่น ความรู้เรื่องการรับราชการ ลำดับศักดิ์ของกษัตริย์ ความรู้เรื่องไสยศาสตร์ กฎมณเฑียรบาล สุภาสิตพระร่วง สวัสดิรักษา ราชาศัพทพระพุทธานุสา ตำราต่าง ๆ เช่น ตำราการทำสงคราม ตำราการประพันธ์ และตำราพระเวท ส่วนใหญ่เน้นสอนเพื่อให้มีความรู้ไปประกอบอาชีพรับราชการหรือเพื่อปกครองบ้านเมือง วรรณกรรมคำสอนสมัยโบราณจึงเน้นสอนการปฏิบัติตนของเด็กที่บวชเรียนที่วัดมากกว่าสอนเด็กโดยทั่วไป เมื่อเวลาผ่านไปรัฐบาลจัดการศึกษาสมัยใหม่ขึ้น โดยเน้นย้ำให้เด็กรุ่นใหม่ซึ่งมีทั้งผู้หญิงและผู้ชายเรียนหนังสือที่โรงเรียนและรู้จักรับผิดชอบตนเองในด้านต่าง ๆ อันแสดงให้เห็นถึงการทำหน้าที่ของพลเมืองที่ดีด้วย การผลิตซ้ำคำสอนแบบเดิมจึงใช้ไม่ได้ในสังคมสมัยใหม่ ผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้จึงตั้งใจผลิตคำสอนชุดใหม่เพื่อสอนการปฏิบัติตนของเด็กรุ่นใหม่ โดยเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญของการศึกษาสมัยใหม่จะช่วยพัฒนาตนเองและประเทศชาติ ผู้แต่งกวัดขັນเรื่องการเรียนหนังสือที่โรงเรียนมาก โดยสอนให้เคารพครูอาจารย์ ตั้งใจเรียน มีวินัย รักความสะอาด และรู้จักดูแลอุปกรณ์การเรียน เมื่อกลับถึงบ้านก็ให้ช่วยแบ่งเบาภาระของพ่อแม่ ต่อมาก็ให้มีจิตสำนึกรักชาติ รักใคร่สามัคคีในหมู่คณะ และไม่คิดคดทรยศต่อชาติ ดังนี้

ว่านักเรียนที่ดี	มีกตัญญู
รักพวกรักหมู่	รู้จักสมาน
รักชื่อรักชาติ	องอาจกล้าหาญ
ไม่เกียจไม่คร้าน	ไม่ดำนไม่ดื้อ
ไว้ตัวไว้ตน	ให้คนนับถือ
รักชาติรักชื่อ	ถือหลักวินัย
ให้สุจริต	ในจิตในใจ
เป็นนักเรียนไทย	หัวใจต้องตรง

(เตือนใจนักเรียน หน้า 20)

ข. **สอนเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้หญิงแบบใหม่** แม้ว่า วรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้ยังสอนให้ผู้หญิงครองตัวดี สนใจบ้านงานเรือน และรู้จักปณิธิสามีเหมือนวรรณกรรมคำสอนสมัยโบราณอยู่ อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางอย่างของผู้หญิงตามสภาพสังคมด้วย ผู้แต่งจึงผลิตคำสอนส่วนหนึ่ง

เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้หญิงที่สอดคล้องกับบริบทสังคมและการเมืองสมัยที่ต่าง เช่น สอนให้คล่องแคล่วและปราดเปรียวในการใช้ชีวิต กล่าวคือกล้าตัดสินใจเรื่องคู่ครอง ให้มีบทบาทด้านเศรษฐกิจ และสนับสนุนนโยบายของรัฐบาล เช่น รัฐบาลงานใหม่เพื่อเพิ่มผลเมืองของประเทศ ซึ่งผู้แต่งน่าจะได้รับอิทธิพลจากนโยบายสร้างชาติสมัยรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงคราม ที่สนับสนุนให้เพิ่มผลเมืองไว้ป้องกันประเทศ การเพิ่มผลเมืองนี้จึงต้องอาศัยบทบาทของผู้หญิงเป็นสำคัญ ดังตัวอย่างที่ว่า

ถึงรูปชั่วตัวดำครั้นทำถูก	จะเกิดลูกหลานหลายสบายใหญ่
จะได้เพิ่มผลเมืองประเทศไทย	ศิริไฉววัฒนาสถาพร

(เดือนหญิงมีผิว หน้า 17)

เรื่องสุภาพนิชสอนผู้ชายโสดแนะนำว่าเมื่อแต่งงานแล้วควรรับมีลูกทันที เนื่องจากรัฐบาลต้องการกำลังสำคัญสำหรับพัฒนาประเทศ เพราะฉะนั้นหญิงสาว หญิงแสบ (คือหญิงที่ชอบเล่นรักกับชายแต่ไม่ยอมแต่งงาน) แม่หม้าย ตลอดจนชายโสดควรรับแต่งงานเพื่อช่วยกันสร้างชาติ ดังตัวอย่างที่ว่า

เรามีผิวอย่าชั่วขั้นที่สุด	ต้องมีบุตรหญิงชายได้อาศัย
ได้สืบเสาะเพาะผลสกลไกล	สมัยใหม่รัฐบาลต้องการพล
หญิงสาวแสบแม่หม้ายและชายโสด	ต่อประโยชน์สร้างชาติอย่าขาดผล
อย่าให้ชาติขาดศูนย์สกลตน	เพิ่มเพาะผลให้ล้วนแต่ส่วนเดียว

(สุภาพนิชสอนผู้ชายโสด หน้า 12)

ค. สอนเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงวัย เน้นสอนให้ประพฤติตนเป็นคนดี ไม่สร้างความรำคาญให้แก่ลูกหลาน รู้จักเข้าวัดฟังธรรม และทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ ดังเรื่องเดือนใจคนแก่ สอนให้ผู้สูงวัยรู้จักดูแลเอาใจใส่บ้านเรือน ช่วยเลี้ยงหลาน วางตัวเป็นกลาง ไม่ยุยงให้เขยสะใภ้ทะเลาะกัน ไม่ขี้นิโมโหหรือขี้นโกรธ เห็นความเป็นอนิจจังของชีวิต รู้จักเข้าวัดฟังธรรม รักษาศีลให้ทาน ดังความว่า

แม้บ้านเรือนรุ่งรังสกลปรก	อย่าหมกหมกทั้งไว้ไม่แยแส
หลานเล็ก ๆ ขี้เยียวช่วยเหลือแล	ให้พ่อแม่ไว้ใจเมื่อไปงาน
อย่ายุยงเขยสะใภ้ลูกชายตัว	ให้เมียผัวเกรียวกราดแตกร้างฉาน
ควรปรองดองว่ากล่าวเมื่อรำวราน	ยกเหตุการณ์ผิดถูกให้ลูกฟัง
อย่าโทโสโมหันไม่มันเหมาะ	เด็กจะหัวเราะได้เมื่อภายหลัง
ทั้งเรี่ยวแรงเหนื่อยอ่อนหย่อนกำลัง	อนิจจังเที่ยงแท้แก่แล้วตาย

ควรเข้าวัดเข้าวาละกิเลส

ทั้งโลกะโมหะละให้ได้

รักษาศีลให้ท่านเป็นการแน

ถึงลูกหลานหญิงชายไม่ทำบุญ

ตัดมูลเหตุโทสะให้ละหาย

บำเพ็ญกายก่อกวนแต่ส่วนบุญ

เมื่อเกินแก่คราวตายได้เป็นทุน

บังสุกุลส่งให้ไม่เป็นไร

(เตือนใจคนแก่ หน้า 5)

ง. สอนเห็นพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนจน การปลูกฝังกลุ่มคนจน ปรากฏมากบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา เน้นสอนให้รู้จักปรับปรุงตนด้านต่างๆ เช่น ให้อย่างงานมากขึ้น รู้จักกระหมัดกระหม่อม ไม่คิดแข่งกับคนรวย การเอาตัวรอดจากการถูกกดขี่ข่มเหง นโยบายของรัฐบาลมาปรับใช้ และรู้จักพูดเมื่อหวัง ฟังผู้อื่น การปลูกฝังกลุ่มคนจนนี้ อาจเกิดจากเมื่อคนจนประสบกับปัญหาต่างๆ ก็มักเดือดร้อนกว่ากลุ่มอื่น ผู้แต่งจึงปลูกฝังเรื่องต่างๆ มาก ดังเรื่องประวัติการณ์ เดือนไทย เดือนสติให้ลูกจ้างคิดถึงยามทำงานเหนื่อยยากกว่าจะได้เงินมาแต่ละบาท เมื่อได้เงินมาแล้วจึงควรรู้จักประมาณการใช้จ่าย เพื่อจะได้ไม่เดือดร้อน ดังที่กล่าวว่า

ให้คิดถึงร่างกายได้ลำบาก

เก็บข้าวจ้างถางป่ากันช้านาน

ต้องหาหมตามประสาประชาราษฎร์

นี้แหละเราควรนึกรู้สึกตน

อุตส่าห์ตากฝนพำนาศงสาร

ทรมานร่างกายเกือบวายชนม์

ได้สักบาทก็สิ้นแรงแข่งหมดชน

มีลาภผลอย่าพึงจ่ายสบายใจ

(ประวัติการณ์เดือนไทย หน้า 19)

สารูป ฤทธิ์ชู (2552 : 211 - 306) กล่าวว่า มีการเรียกคนไทยบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาว่าเป็นชาวนาจน โดยแบ่งชาวนาออกเป็น 3 พวก พวกแรก คือ พวกที่จนเงินแต่ใจเย็น พวกที่สองคือ พวกที่เขานาหรือมีที่นาเองแต่ต้องกู้ยืม และพวกที่สามคือ พวกที่กู้เงินและเขานาทำซึ่งนำเวหนามาก ทั้งมักถูกพ่อค้าชาวจีนกดราคา บางครั้งก็ทำให้ข้าวราคาตก และเวลาตวงข้าวยังเกียจกรรเรื่องถึงอีก ชาวนาที่ว่ำนี้นักหมายถึงชาวไทยพุทธและมุสลิมมากกว่ากลุ่มอื่น ชาวนาเหล่านี้มีนิสัยบางอย่างที่เปลี่ยนยาก เช่น ไม่ชอบค้าขาย เมื่อทำนาแล้วก็ไม่ได้คิดทำอาชีพอื่น ทำให้ส่วนใหญ่เป็นคนยากจน

การกล่าวถึงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวนาซึ่งยากจนมากนี้ อาจเพื่อสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านภาคใต้จำนวนมากยังมีฐานะยากจน โดยเฉพาะชาวบ้านบริเวณจังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราชและสงขลา นอกจากนี้ผู้แต่งก็อาจรู้สึกเห็นใจชนชั้นล่างที่เผชิญกับปัญหาต่างๆ เหมือนกับตนจึงเน้นสอนกลุ่มคนจน ผู้แต่งเชื่อว่าสถานการณ์ทางสังคมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ หากคนจนลุกขึ้นต่อสู้เพื่อให้มีฐานะเทียบเท่าผู้อื่น ทั้งรู้จักปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมทุนนิยม

2) เนื้อหาคำสอนที่เน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับครอบครัว วรรณกรรมคำสอนสมัยโบราณไม่เน้นปลูกฝังความสัมพันธ์ในครอบครัวเลย ส่วนวรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้ปลูกฝังมาก ดังนี้

ก. สอนการปฏิบัติตนของสามีต่อภรรยา วรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้เน้นสอนผู้ชายให้รู้จักปฏิบัติตนเพื่อสร้างความสุขให้แก่คนในครอบครัวทุกเรื่อง ผู้แต่งสอนว่าสามีที่ดีควรรู้จักเลี้ยงครอบครัว ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนในบ้าน เปิดโอกาสให้ภรรยาได้เข้าสังคม แนะนำดักเตือนภรรยาตามสมควร ยกย่องภรรยา คอยร่วมทุกข์ร่วมสุข ละพฤติกรรมที่ไม่ให้เกียรติ เช่น ตีต่่า กระตืบ เหยียดหยาม ช่มเหล่งน้ำใจสาปแช่ง ช่มชู้ หึงหวงจนเกินไป หรือช่มเหล่งญาติของภรรยา ไม่คิดนอกใจ มีภรรยาเพียงคนเดียว ให้ช่วยเหลือลูก และให้ช่วยเหลือในกิจการบ้านเรือนเท่าที่จะทำได้ ดังเรื่องอาหารใจ กล่าวว่ สามีควรช่วยภรรยาทำงานบ้านเมื่อมีเวลว่าง อย่าคิดว่เป็นเรื่องเสียราศี หากช่วยเหลือซึ่งกันและกันจะทำให้ครอบครัวสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังความว่

ควรรู้จักเกรงใจไปทั้งสอง	เป็นแผ่นเดียวเนื้อทองไม่หมองหมาง
เมื่อหุงต้มข้าวปลาไม่ละวาง	หากผัวว่างควรจะช่วยด้วยและดี
เรื่องแม่บ้านคงไม่ยุ่งหุงอาหาร	แต่พ่อบ้านอย่าคิดว่าเสียราศี
ช่วยกันกินช่วยกันทำจะชาติ	คงเข้าที่ไ้รู้จักหลักครอบครัว

(อาหารใจ หน้า 35)

การเน้นสอนการปฏิบัติตนของผู้ชายเป็นพิเศษนี้อาจเนื่องจากกลุ่มผู้แต่งมุ่งสอนชายชาวใต้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พฤติกรรมของชายชาวบ้านมีทั้งดีและไม่ดี ชายชาวบ้านไม่ได้ทำงานเป็นระบบ ไม่มีเงินเดือนประจำเพื่อเลี้ยงครอบครัว หรือไม่ทำให้ผู้หญิงยกย่องเชิดชูเหมือนชายที่ประกอบอาชีพรับราชการ สมัยนี้การประกอบอาชีพเกษตรกรรมต้องอาศัยแรงงานทั้งสองฝ่าย ไม่ได้ทำแต่พ่อกับแม่เหมือนแต่ก่อน หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเอาเปรียบกันก็ทำให้ “เงิน” ไม่เพิ่มพูน ที่เห็นกันมากคือผู้ชายมักเอาเปรียบผู้หญิง นิยมใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหา ไม่ประพฤติตนเป็นสามีที่ดี การแนะนำดักเตือนก็เพื่อมุ่งหวังให้ผู้ชายชาวใต้ที่แสดงพฤติกรรมด้านลบรู้จักปรับปรุงตนเอง

ข. สอนการปฏิบัติตนของพ่อแม่ต่อลูก เน้นปลูกฝังพ่อแม่ให้รู้จักอบรมเลี้ยงดูลูก วรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้กล่าวว่าหากพ่อแม่ปฏิบัติดีจะส่งผลให้ลูกเป็นเด็กดีด้วย หน้าที่สำคัญของพ่อแม่คือสนับสนุนให้ลูกเรียนหนังสือ แนะนำดักเตือนการดำเนินชีวิตที่ถูกต้งดีงาม ไม่เข้าข้างหรือซ้ำเติมเมื่อลูกทำความผิด และสร้างรากฐานที่ดีไว้ให้ลูก การปลูกฝังเรื่องดังกล่าวมีเป็นจำนวนมาก เช่น มนุษย์สัวะ มงคลประชาราษฎร์ ศิลหาภษิต และสมบัติพ่อบ้าน ดังตัวอย่าง

คอยระวังเกิดพี่น้องต้องผักไผ่
สมัยนี้เป็นสมัยไทยทารุณ
ยี่สิบห้าศตวรรษกิ่งพุทธกาล
ช่วยอบรมปรึกษาอย่าให้พร่อง
ไทยจะดีก็เพราะไทยใจผุดผ่อง
การสั่งสอนกุลบุตรและธิดา

เอาใจใส่สอนบุตรช่วยอุดหนุน
เกิดซุลมุนมากมายฝ่ายปกครอง
อภิบาลให้ชาวไทยวิไลผ่อง
ควรยกย่องสกุลชาติศาสนา
ไทยจะหมองก็เพราะไทยใจอิจฉา
มันเป็นหน้าที่เราเหล่าพลเรือน

(ศีลห้าภาษิต หน้า 22)

ผู้แต่งเน้นว่าการเลี้ยงลูกเป็นหน้าที่ของพลเรือน และการเลี้ยงลูกให้เป็นคนดี จะช่วยสร้างชาติด้วย ดังความว่า “การสั่งสอนกุลบุตรและธิดา มันเป็นหน้าที่เราเหล่าพลเรือน” (ศีลห้าภาษิต หน้า 22) และ “เราเลี้ยงลูกถูกทางเหมือนสร้างชาติ ขึ้นประมาทไม่ฝึกฝนคนจะหัว” (สมบัติพ้องบ้าน หน้า 9) และเมื่อเลี้ยงลูกต้องเลี้ยงให้ถูกตามตำรา ความว่า “คำสอนลูกให้ถูกตามตำรา ต้องค้นคว้าหิวข้าวเอาตัวจริง” (มงคลประชากราษฎร์ หน้า 16) ทำให้เห็นว่า สังคมสมัยใหม่ให้ความสำคัญแก่สถาบันครอบครัวมาก ดังที่วรรณงาม (พฤศจิกายน 2482 : 9) กล่าวว่า หากความสัมพันธ์ในครอบครัวดี หมู่บ้าน ตำบล จังหวัดซึ่งเป็นส่วนรวมก็ย่อมดีด้วยเป็นเงาตามตัว หน้าที่ของพลเมืองจะดำเนินไปด้วยดี ด้วยการอบรมจากบิดามารดาผู้ปกครอง ความเสื่อมและความเจริญก้าวหน้าล้วนอยู่ในเงื้อมมือของครอบครัวพลเมือง

3) เนื้อหาคำสอนที่เน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับชุมชน ดังนี้

ก. สอนการปฏิบัติตนของชาวนาเพื่อพัฒนาด้านการเกษตร

คำแนะนำมาจากประสบการณ์ตรงของผู้แต่งที่สั่งสมมานาน และอาจเรียนรู้เพิ่มเติมจากหน่วยงานรัฐ จึงถูกต้องตามหลักวิชามากขึ้น โดยเน้นการทำงานที่ได้ “เงิน” เป็นสำคัญ ผู้แต่งเน้นย้ำว่าหากมีเงินก็สามารถส่งบุตรหลานเรียนหนังสือเพื่อเลื่อนสถานภาพของตนเอง และช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองได้ การทำการเกษตรเพื่อให้ได้เงิน จึงต้องรู้จักวางแผน ตั้งแต่เตรียมที่ดิน เตรียมพืชผลที่ทำเงินซึ่งควรเป็นพืชที่ปลูกง่าย ขายคล่อง เช่น ปลูกผักสวนครัว ข้าวและยางพาราซึ่งเป็นพืชสำคัญทางเศรษฐกิจ ต่อมาก็เรียนรู้จากการสาธิตของเจ้าหน้าที่รัฐ และรู้จักวางแผนการตลาด ผู้แต่งแนะนำว่าควรรู้ว่าตลาดต้องการสินค้าประเภทใด จะได้ปลูกพืชชนิดนั้นป้อนตลาด เนื่องจากสมัยนี้คนตื่นตัวด้านการค้ากันมาก ผู้แต่งโน้มน้าวให้ผู้อ่านเชื่อมั่นว่า แม้ทำอาชีพเกษตรก็สามารถสร้างรายได้ไม่แพ้อาชีพรับราชการ แต่ควรทำอย่างจริงจัง ไม่ควรมุ่งไปทำแต่อาชีพรับราชการเพียงอย่างเดียว เนื่องจากอาชีพนี้ต้องใช้เส้นสาย ควรให้ความสำคัญ

แก่อาชีฟที่อยู่สูงคดมนบหมากกว่า ดังปรากฏในคำสอนว่า

แต่ลูกเราชาวนาพาลำบาก	ถึงแก่อ้อมีมากหากไม่เห็น
ลูกเจ้านายภายในมองไม่เว้น	เพราะเขาเป็นเส้นสายกันหลายต่อ
เราชาวนาอย่าไผ่ไปเกินศักดิ์	ไม่ถูกหลักหลวมตัวเพื่อนหัวร่อ
คิดทำนาค้ำขายให้เพียงพอ	คอยกอบก่อกำกิจผลิตผลงาน

(สมบัติพ้อบ้าน หน้า 14 – 15)

การส่งเสริมด้านการเกษตรนี้ ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากผู้แต่งต้องการสอนให้ชาวใต้หวงแหนอาชีพดั้งเดิมของตน ภูมิใจในอาชีพเกษตรกรรมว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติ นอกจากนี้ก็เกิดจากพืชผลมีราคาดี และการสนับสนุนของรัฐโดยเฉพาะนับแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา หากชาวบ้านมีแผนการทำงานที่ดีก็สามารถอยู่ดีกินดีได้ ดังที่ร. ช่วยจุลจิตต์ (2478 : 76 - 77) มองว่าอาชีพข้าราชการ แม้มีเงินเดือนก็จริง แต่เป็นการหาเข้ากินค่า ถ้าประพฤติไม่ดีก็เป็นหนี้เป็นสินรุงรัง ในที่สุดเมื่อออกจากราชการแล้วก็มักไม่ค่อยมีหลักฐาน และมักเป็นคนผิวบาง ซึ่งเมื่อคิดให้ดีแล้ว สู้ประกอบอาชีพส่วนตัวไม่ได้ จึงต้องรีบปรับปรุงด้านการเกษตรกรรม เพราะคนไทยถูกชาวต่างชาติแย่งงานจนหมด

ข. สอนการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนภาคใต้กลุ่มนี้มักสอนให้คนทั่วไปปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีของรัฐ เช่น เคารพกฎหมาย บริโภคสินค้าไทย ต่อด่านสินค้าของชาวจีน ชื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล ปลูกผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ลดพฤติกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนา เช่น เป็นนักเลง โจรผู้ร้าย เสพอบายมุข ทะเลาะเบาะแว้ง เล่นการพนัน และขี้เกียจ ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้มีจรรยาบรรณที่ดีงาม รักและเชื่อฟังผู้นำ ร่วมใจกันแต่งกายอย่างมีวัฒนธรรม เช่น สวมเสื้อ หมวก และรองเท้าว สดท้ายคือควรมึนงานทำเพื่อช่วยพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ดังเรื่องอิสสิสอนศิษย์ สอนว่าพลเมืองดีควรซื้อสลากกินแบ่งของรัฐบาล แม้จะแพงผิดแต่เงินที่เสียไปก็ไม่สูญเปล่า เพราะรัฐบาลนำไปป้องกันประเทศ ถือว่าได้ช่วยสร้างชาติด้วย ดังที่ว่า

หันเข้าซื้อลอตเตอรี่ยังดีเหลือ	ผิดได้เจือช่วยชาติขาดไปไหน
ท่านเก็บไว้ได้รักษาประเทศไทย	ป้องกันภัยในเขตประเทศเรา
ไม่กิดขวางบุญญัตติรัฐบาล	หนทางการไม่ปรับให้อับเฉา
บังเกิดเบอร์รัฐบาลสงสารเรา	เห็นไฟเผาราษฎรท่านร้อนใจ

(อิสสิสอนศิษย์ หน้า 14)

ส่วนผู้แต่งเรื่องประวัติการณ์เดือนไทย สอนว่าถึงเวลาที่ชาวบ้านจะลุกขึ้นมา

ผลิตสินค้าเอง เพราะทุกวันนี้กิจการด้านการค้าขายตกเป็นของชาวจีน หากปล่อยให้ชาวจีนเป็นเจ้าของกิจการ ชาวจีนก็จะเข้ามาควบคุมราคาสินค้าทั้งหมด ซึ่งจะส่งกระทบต่อชาวบ้านที่มีรายได้น้อย ผู้แต่งจึงแนะนำให้ชาวบ้านผลิตสินค้าขายเอง และซื้อสินค้าที่ชาวบ้านผลิตเอง ดังความว่า

คนต่างด้าวเข้ามาทำค้าขาย	เราอย่าหมายซื้อมันพันธุ์พุดหวา
เราคนไทยซื้อของไทยเสียดีกว่า	ธรรมดามันไว้ไม่มากแรง
หากปล่อยปละละเลยเหมือนแต่ก่อน	ทั้งที่ลุ่มที่ดอนเต็มทุกแห่ง
จะไปซื้อสิ่งใดล้วนแต่แพง	เพราะเราแบ่งปันให้มันได้อยู่

(ประวัติการณ์เดือนไทย หน้า 11)

ผู้วิจัยเห็นว่า เนื้อหาที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลนี้ ผู้แต่งน่าจะได้รับอิทธิพลจากนโยบายการสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามมากที่สุด ผู้แต่งบางคนถึงกับเอ่ยชื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามชัดเจนว่า “ป.พิบูลสงครามนามปรากฏ ผู้กำหนดนำชาติศาสนา” (คำกลอนสอนประชาชน หน้า 4) หรือบ้างก็เอ่ยถึงนโยบายรัฐนิยมของรัฐบาลชุดนี้ เช่น “อายุสิบสามถ้วนประมุขมูล ทวีคุณเคร่งครัด รัฐนิยม” (ภาชิตสอนนักเรียน หน้า 13) “ส่วนทำนองกะสัตรีนี้สำคัญ สมัยนี้หมุ่นให้ทัน รัฐนิยม” (สุภาสิตสอนผู้ชายโสด หน้า 5) “เราคร่าวอยู่พลูหมากหยากกันดาร รัฐบาลเล็กใช้ไม่ปรารถนา” (สุภาสิตสอนผู้ชายโสด หน้า 12) และ “เพราะสตาจ์หาง่ายสบายใจ ผู้เข้าใจปฏิบัติรัฐนิยม” (มงคลประชาราษฎร์ หน้า 19) แม้แต่วรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น บทขับกล่อมของชาวพัทลุงก็ปลุกฝังให้ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล คือเลิกกินหมากดังที่ว่า

ครีอน้องเหอ	ครีอน้องกินหมาก	กินกันเต็มปาก จนยากมาลง
ฉันขอบอกให้	ไม่ใช่พูดปิด	เราจะต้องด หมดเปลืองเงินเปล่า
ท่านจงเชื่อคำ	ผู้นำของเรา	ชนต่างชาติเขา ดูหมิ่นนินทา
ผู้ใดกินหมาก	มาจากคนป่า	จงเชื่อเถิดหนา เลิกกินหมากพลูเสีย

(สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 9 (2542): 4094)

แกมสุข นุมนนท์ กล่าวว่า ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดิ้นตัวเรื่องสร้างชาติไทยครั้งใหญ่ รัฐบาลชักชวนให้ชาวไทยร่วมมือกันสร้างชาติ ประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่ง รู้จักค้าขายและใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ด้วยการทำสวนครัว เลี้ยงหมู เป็ด ไก่ ขุดบ่อเลี้ยงปลา โดยเน้นว่าหากครอบครัวมีรายได้ดี ชีวิตความเป็นอยู่ก็ดีขึ้น นอกจากนี้มีการจัดสรรที่ดินทำกินสำหรับผู้ไม่มีที่ดิน ส่งเสริมการเพิ่มประชากร

ส่งเสริมการแต่งกายที่ทันสมัย เป็นต้น แม้นโยบายนี้มีระยะเวลาเพียงสั้นๆ คือ พ.ศ. 2481 - 2487 แต่มีอิทธิพลต่อโครงสร้างความคิด วัฒนธรรมการแต่งกาย การกินอยู่ ภาษา วรรณคดี ตลอดจนขนบธรรมเนียมต่างๆ ของคนไทยทั่วประเทศ แม้ว่านโยบายหลายอย่างถูกยกเลิกเมื่อหมดสมัยแล้ว แต่ก็ยังมีอีกมากที่คงเหลือในวิถีชีวิตชาวไทย (แกมสุข นุ่มนนท์, 2519 : 120-147) เช่น ความคิดเรื่องการปลูกผักสวนครัว การแต่งกายที่ถูกกาลเทศะ และการมีจรรยาบรรณา

สายชล สัตยานุรักษ์ กล่าวว่า ผู้มีบทบาทสำคัญในการแนะนำคิดเรื่องชาตินิยมให้แก่คณะรัฐบาล คือ หลวงวิจิตรวาทการที่เสนออุดมการณ์ชาตินิยมมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2470 แนวคิดดังกล่าวทวีความรุนแรงในช่วง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา เนื่องจากในสมัยนี้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงและเผชิญปัญหาหลายด้าน การตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงและปัญหาเหล่านี้ คือ การสร้าง “ชาติไทย” และ “ความเป็นไทย” เพื่อจะให้เป็นที่ยึดมั่นของคนทุกกลุ่ม การสร้างความเป็นไทยเพื่อให้เจริญตามมาตรฐานของตะวันตก จำเป็นต้องอาศัยความรู้สึกชาตินิยมเพื่อให้คนรักชาติ เสียสละเพื่อชาติ และทำหน้าที่เพื่อชาติ หลวงวิจิตรวาทการยุติบทบาททางการเมืองเมื่อท่านเสียชีวิตปี พ.ศ. 2505 (สายชล สัตยานุรักษ์, 2545 : 29-30) อย่างไรก็ตาม วิถีคิดของหลวงวิจิตรวาทการยังคงมีพลังและฝังแน่นอยู่ในหัวใจของคนไทยทั้งที่เป็นคนเมือง และคนท้องถิ่น แม้กระทั่งผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ก็รับรู้เรื่องราวทางการเมืองเป็นอย่างดี ทำให้เกิดการสร้างสรรค์วรรณกรรมคำสอนเพื่อปลูกฝังให้ผู้อ่านปฏิบัติตามนโยบายสร้างชาติกันมาก และมักสร้างในช่วงที่รัฐบาลเน้นการสร้างชาติด้วย เช่น เรื่องอาจารย์สอนศิษย์ ของ พระครูชาว โอชาตวณโณ แต่งใน พ.ศ. 2486 เรื่องคติธรรมคำกลอน ของ จู จันทรแก้ว แต่งใน พ.ศ. 2488 เรื่องสุภาษิตสอนผู้ชายโสด ของ หนูฟอง จันทภาโส แต่งใน พ.ศ. 2492 เรื่องคำกลอนสอนประชาชน ของ ชัย จันรอดภัย แต่งใน พ.ศ. 2494 เรื่องมงคลประชากรราษฎร์ ของ แดง ประพันธ์บัณฑิต แต่งใน พ.ศ. 2494-2495 และเรื่องประวัติการณ์เตือนไทย ของ จันทร เชิดชู แต่งใน พ.ศ. 2497

อนึ่ง การที่วรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลมาก น่าจะเกิดจากผู้แต่งส่วนหนึ่งสังกัดหน่วยงานรัฐ จึงทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงแทนรัฐ เช่น ปรีชา เทพรักษ์ผู้แต่งเรื่องสร้างชาติเห็นความชั่วเป็นข้าราชการท้องถิ่นที่ปลูกฝังให้พลเมืองรักรัฐบาล บ้างก็เป็นพระสงฆ์ที่เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังลัทธิชาตินิยมของรัฐ เช่น พระอาจารย์ขาว ผู้แต่งเรื่องอาจารย์สอนศิษย์ ชักชวนให้พลเมืองเคารพธงชาติตอน 8 โมงเช้า ดังปรากฏในข้อความว่า “เข้าแปดนอขอชนทุกคนยืนให้เป็นพื้นเพไว้ช่วยการ” (หน้า 5) ส่วนพระถาวร ราชไพฑูรย์ ผู้แต่งเรื่อง ศิลปคำกลอนสอนใจ กล่าวว่าพลเมืองดีต้องรักชาติ และไม่แก่งแย่งชิงดีกันจนทำให้ชาวต่างชาติินทา ดังปรากฏในข้อความว่า

ต้องรักษาตัวของตนทุกคนไป
อย่ามัวแต่เกียจเฉื่อยแข่งดี

จงทำใจกล้าหาญการราวี
ควรบัดสีต่างภาษานินทาณา

(ศิลปคำกลอนสอนใจ หน้า 11 - 12)

นอกจากนี้ก็น่าจะเกิดจากลักษณะนิสัยบางอย่างของชาวใต้ที่มีกัยยอมจำนนกับผู้มีอำนาจ เมื่อรัฐมีนโยบายการสร้างชาติก็เขียนงานที่มีเนื้อหาสนับสนุนนโยบายดังกล่าวด้วย แม้ว่านโยบายของรัฐบาลบางอย่างจะขัดแย้งต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนก็ตาม เช่น ห้ามกินหมาก ส่งผลให้วัฒนธรรมการแต่งงานไม่สมบูรณ์ สอดคล้องกับที่สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ (2544 : 107) มองว่าการยอมยอมจำนนเกิดจากวัฒนธรรมความเกรงอำนาจของชาวใต้ ยิ่งผู้มีอำนาจด้วยแล้วก็จะยิ่งจำยอม จนกลายเป็นนิสัย “อ้ายยอดทองบ้านาย”

สุดท้ายคือชาวบ้านอาจเริ่มมองรัฐในแง่บวก ซึ่งหากพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับรัฐแล้วพบว่าในสมัยที่สังคมภาคใต้อยู่ในระบบกินเมือง ชาวบ้านมักเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ เพราะเห็นว่ารัฐมักกดขี่ข่มเหง และขูดรีดแรงงาน ครั้นในเวลาต่อมาชาวบ้านอาจยอมรับการทำงานของหน่วยงานรัฐมากขึ้น เพราะเห็นว่ามิประโยชน์ต่อชุมชน ดังที่ผู้แต่งยกตัวอย่างความดีของรัฐบาลที่สนับสนุนด้านการศึกษา ทำให้พลเมืองมีวิชาความรู้เพื่อไปประกอบอาชีพมากขึ้น ดังปรากฏในข้อความว่า

พลเมืองดีมีปัญญาหากินง่าย
จัดให้มีที่เรียนและเขียนอ่าน

เพราะเจ้านายท่านรักสมครสมาน
ทุกสถานท้องที่มีโรงเรียน

(มงคลประชากรราษฎร์ หน้า 5)

สารูป ฤทธิ์ชู (2552 : 196) กล่าวว่า ช่วงที่รัชกาลที่ 5 ปฏิรูปการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล พลเมืองมีโอกาสเลือกผู้ใหญ่บ้าน และกำนันขึ้นเป็นหัวหน้า ซึ่งเท่ากับได้มีโอกาสเสนอความต้องการของตนให้นายอำเภอและผู้ว่าราชการทราบ การปกครองแบบใหม่นี้ ทำให้พลเมืองเริ่มมีความผูกพันกับรัฐบาล และเริ่มมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐประชาชาติ

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกชาตินิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนนี้ก็อาจมาจากประสบการณ์โดยตรงของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากสภาพสังคมด้วย เช่น เห็นชาวจีนจำนวนมากเข้ามาทำมาหากินในภาคใต้ และได้เป็นเจ้าของกิจการใหญ่โต ส่งผลให้ชาวบ้านจำนวนมากต้องตกเป็นลูกจ้างของชาวจีน ทั้งชาวจีนบางคนก็เอารัดเอาเปรียบคนในท้องถิ่น ทำให้ผู้แต่งเกิดจิตสำนึกรักชาติ จึงปลุกฝังให้ชาวบ้านขยันทำงานเพื่อจะได้เป็นเจ้าของกิจการต่างๆ แทนที่ชาวจีน การอำนงนโยบายของรัฐบาล

อาจทำให้สัมฤทธิ์ผลมากกว่าการอ้างโลกพระศรีอารียเมตไตรยที่ปรากฏในวรรณกรรม คำสอนสมัยโบราณหลายเรื่องก็เป็นได้ เนื่องจากนโยบายของรัฐบาลมีบทลงโทษ ทั้งจำทั้งปรับอย่างชัดเจน

ค. สอนให้สร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชาวบ้านกับหน่วยงานรัฐ
หน่วยงานรัฐในที่นี้ประกอบไปด้วยหน่วยงานขนาดเล็ก เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ไปจนถึง หน่วยงานขนาดใหญ่ที่เป็นคณะรัฐบาล หลักคำสอนที่ปลูกฝังกันมาก คือ การสอนให้ ชาวบ้านเชื่อมั่นการทำงานของคณะรัฐบาล และเจ้าหน้าที่รัฐในท้องถิ่น โดยขอให้เปลี่ยนทัศนคติที่เคยมองเจ้าหน้าที่รัฐในแง่ลบให้เป็นแง่บวก โดยเฉพาะการมองเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ซึ่งชาวบ้านมักเรียกว่า “นาย” ในแง่ลบ มานะ ชูนิวช่วย (2546 : 83) กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับ “นาย” ว่ามักมีความขัดแย้งกันเสมอ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเกิดจากการใช้อำนาจหน้าที่ของนายเกินขอบเขต รวมทั้งการไม่เข้าใจของชาวบ้านเอง ทั้งนี้เนื่องจากประสบการณ์ที่สั่งสมมาในอดีต ทำให้ชาวบ้านมองนายว่าเอารัดเอาเปรียบ และขูดรีด

เมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นในชุมชน ชาวบ้านมักช่วยตัวเอง ไม่ยอมแจ้งให้เจ้าหน้าที่ของรัฐทราบ ดังเรื่องคำกลอนสอนใจ กล่าวถึงสภาพชุมชนที่มีโจรผู้ร้ายชุกชุม เมื่อโจรขโมยควายของชาวนา ชาวนายอมนำเงินไปไถ่ควายคืน โดยไม่แจ้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจทราบ เพราะเห็นว่าบางครั้งเจ้าหน้าที่ตำรวจ ก็กลัวผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น และไม่คิดปราบปรามโจรผู้ร้ายอย่างจริงจัง ผู้แต่งพยายามโน้มน้าวให้ชาวบ้านเห็นว่าหากไม่มีเจ้าหน้าที่ของรัฐ ชาวบ้านจะอยู่อย่างยากลำบากมาก มีโจรผู้ร้ายชุกชุม และมีการก่ออาชญากรรมไม่เว้นแต่ละวัน ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหาในชุมชนก็ควรหวังพึ่งรัฐ หากมีแต่ปกป้องโจร โจรจะทำร้ายภายหลัง เหมือนเลี้ยงจระเข้จนกัดเจ้าของดังที่ว่า

รักษาเขเอาไวให้มันขบ	พาเสียมหายบไว้ให้ชวนทุ
มันจะดีหรือร้ายให้นึกดู	ไม่บอกผู้รักษาจะบอกใคร
คบคนร้ายไว้ในบ้านฟังฉานบอก	เหมือนเอารอกไว้ต้นพร้าวไม่เข้าไหน
ถ้าเรตมันดีดีกันไป	มันขัดใจมันลักไม่รู้จักคุณ
เจ้าพนักงานมาเอาเราอย่าขวาง	ไม่ใช่ทางของเราเขาจะหมุน
ท่านเที่ยวปราบทั่วจอบอย่าลบลคุณ	นายการุณกับราชภู่อาฆาตโจร

(คำกลอนสอนใจ หน้า 15)

ต่อมาก็แนะนำเจ้าหน้าที่รัฐไม่ให้ข่มเหงชาวบ้าน ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน และ ไม่มุ่งแต่จับผู้กระทำความผิดมาลงโทษ ผู้แต่งเน้นย้ำว่าเจ้าหน้าที่รัฐที่ไม่เป็นแบบอย่าง

ที่ดี แม้จะมีอำนาจ มีเกียรติหรือศักดิ์ศรี ก็ไม่ทำให้ผู้น้อยนับถือได้ หรือถ้าวันหนึ่งเกิดหมดอำนาจหรือไม่มีเงินก็จะมีคนสนใจอีกต่อไป กลายเป็นเพียงเนื้อหมูที่มีแมลงวันมาหยอดไขขาบ ส่งกลิ่นเหม็นอยู่รำไป ดังตัวอย่าง

ได้อยู่ขารัฐบาลอย่าตรานเพื่อน	มนุษย์เหมือนกับก้นอย่าหันหัน
เราได้เป็นผู้ใหญ่ต้องใจบุญ	อย่าทารถณผู้น้อยย้อยเอาสต่างค์
ถ้าผู้ดีกลับหมิ่นเหมือนขึ้นหมู	แมงวันอื้อเข้าจอดหยอดไขขาบ
เราเป็นคนครวญใครให้หลายทาง	ถ้าหมดสต่างค์ต้องหมดสิทธิอิทธิพล

(คำกลอนสอนใจคนจน หน้า 3)

ผู้แต่งชี้ให้เห็นว่าหากหน่วยงานรัฐและชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันทำงานโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนก็จะทำให้บ้านเมืองเจริญก้าวหน้าได้ ดังปรากฏในเรื่องสร้างความคิดเห็นความชั่วว่า

รัฐรักษารัฐปรารถนาให้ผาสุก	นิราศทุกชั่วกาลนานสมัย
ราชภักดิ์กับรัฐผลัดกันช่วยอำนาจชัย	กำจัดภัยใหญ่ภัยน้อยคอยแผ้วพาล
รัฐกับราชภักดิ์มาดว่าบิดาบุตร	รัฐช่วยฉุดราชภักดิ์ไว้ไลอันไพศาล
ราชภักดิ์ไถเงินรัฐไถกันบรรลัษยาณ	ต่างช่วยผลาญบ้านเราล้มต้องล่มจม

(สร้างความคิดเห็นความชั่ว หน้า 21)

เห็นได้ว่า การสร้างสรรค์เนื้อหาขึ้นใหม่นี้คล้ายหนังสือคู่มือบอกวิธีปฏิบัติตนของกลุ่มต่างๆ ตามเพศวัย ฐานะทางสังคมและการประกอบอาชีพ ผู้แต่งเริ่มสอนจากวัยเด็กเป็นลำดับแรก โดยมุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของการศึกษาในโรงเรียนแทนที่จะเรียนเฉพาะที่วัด ทั้งนี้เพราะหากเด็กได้รับการศึกษาย่อมประกอบอาชีพในอนาคตได้ ต่อมาก็สอนวัยหนุ่มสาว วัยพ่อบ้านแม่เรือน และวัยชรา ให้ปฏิบัติตนอย่างดีที่สุด ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้ทุกเพศวัยรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมแบบใหม่นั้นเอง

จากเนื้อหาการสอนข้างต้น สรุปได้ว่าผู้แต่งวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” เน้นสร้างสรรค์เนื้อหาคำสอนที่สอดคล้องกับบริบทสังคม เนื่องจากผู้แต่งส่วนใหญ่เป็นสามัญชนต่างจากสมัยก่อนที่เป็นพระสงฆ์ จึงสามารถนำเสนอข้อมูลได้อย่างไม่จำกัดเหมือนการนำเสนอวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ นอกจากนี้ยุคนี้เป็นยุคที่วัฒนธรรมการฟังถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมการอ่าน และมุ่งหวังประโยชน์ทางการค้ามากขึ้น การปรับเนื้อหาคำสอนให้ดึงดูดใจกลุ่มลูกค้าจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ต้องการประกอบอาชีพนักเขียน

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การที่วรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ส่วนหนึ่งยังคงสืบทอดเนื้อหาคำสอนจากวรรณกรรมคำสอนโบราณ เนื่องจากหลักคำสอนดังกล่าวยังใช้สอนคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขได้อย่างดี นอกจากนี้ก็สอดคล้องกับบริบททางการเมืองร่วมสมัย โดยเฉพาะสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามมาก สมัยนั้นคณะรัฐบาลพยายามปลูกฝังการทำหน้าที่ของพลเมืองเพื่อชาติตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงระดับสังคม ซึ่งน่าจะส่งผลต่อความคิดและความรู้สึกของชาวบ้านด้วย

ส่วนหลักคำสอนที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ก็เน้นให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ บริบทสังคมชนบทที่พัฒนาไปจากเดิม และนโยบายการสร้างชาติของรัฐบาล โดยผู้แต่งไม่ได้คาดหวังเพียงความสุขระดับปัจเจกเท่านั้น แต่คาดหวังถึงความสุขระดับองค์รวมด้วย ทำให้เห็นว่าวรรณกรรมคำสอนกลุ่มนี้ มีเนื้อหาคำสอนร่วมสมัยมาก

แม้ว่าการแต่งวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” จะหยุดชะงักไปหลังจากปี พ.ศ. 2520 เนื่องจากคนในท้องถิ่นนิยมสร้างและเสพงานประเภทร้อยแก้วมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ช่วงเวลาที่ผ่านมาทำให้เห็นว่าการสร้างและเสพวรรณกรรมคำสอนที่เฟื่องฟูที่สุดช่วง พ.ศ. 2470 – 2520 ซึ่งเกิดจากปัจจัยหลายด้าน เช่น การที่หนังสือวัดเกาะในสมัยรัชกาลที่ 5 แพร่หลายในท้องถิ่น จนมีการตั้งโรงพิมพ์ในท้องถิ่นขึ้นเพื่อผลิตงานที่คล้ายหนังสือวัดเกาะ กอปรกับคนในชุมชนมีการศึกษามากขึ้น ทำให้เกิดการสร้างและการเสพวรรณกรรมกันอย่างกว้างขวาง ดังจะเห็นได้จากการผลิตเนื้อหาคำสอนที่หลากหลายเพื่อตอบสนองต่อคนในชุมชน

อนึ่ง การมีเนื้อหาปลูกฝังให้ผู้อ่านปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาลมากนี้ไม่สามารถยืนยันได้ว่าเกิดจากความชื่นชมต่อตัวผู้นำอย่างแท้จริง หรือเพราะกลัวว่าจะเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐ แต่ก็อาจมองได้ว่าเมื่อเวลาเปลี่ยนความคิดคนก็เปลี่ยนได้ จากที่เคยมองรัฐในแง่ลบก็เริ่มมองในแง่บวก เพราะรับรู้ได้ว่านโยบายบางอย่างของรัฐเกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม เช่น สนับสนุนด้านการศึกษา ส่งเสริมการปลูกผักสวนครัว หรือส่งเสริมการประกอบอาชีพ ต่อมาก็น่าจะเกิดจากผู้แต่งส่วนหนึ่งเป็นตัวแทนของรัฐหรือตัวแทนของชุมชนซึ่งทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงแทนรัฐ เช่น พระสงฆ์และข้าราชการท้องถิ่น สุดท้ายก็น่าจะเกิดจากนิสัยยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจของชาวใต้เอง

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า กลุ่มผู้แต่งจะยอมรับอำนาจรัฐก็ต่อเมื่อเห็นว่าอำนาจนั้นเป็นธรรมและเกิดผลดีต่อชุมชนเท่านั้น เพราะบางครั้งผู้แต่งก็ตำหนิการทำงานของหน่วยงานรัฐเหมือนกัน เช่น การไม่ช่วยปราบปรามโจรผู้ร้ายอย่างจริงจัง ขอบดักดวงผลประโยชน์ เอาไรต์เอาเปรียบ และไม่สนใจชาวบ้าน ส่วนใหญ่การมองหน่วยงานรัฐในแง่ลบมักพุ่งเป้าไปที่พฤติกรรมของเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นมากกว่ามองหน่วยงานรัฐในแง่ลบทั้งระบบ

กล่าวได้ว่า เนื้อหาคำสอนที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนภาคใต้ “ฉบับพิมพ์เล่มเล็ก” ทั้งที่สืบทอดและสร้างสรรค์ใหม่มี “นัยทางการเมือง” เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งปรากฏมากเป็นพิเศษช่วงปลาย พ.ศ. 2470 ถึงต้น พ.ศ. 2500 นอกจากนี้ก็เป็นความคาดหวังของผู้แต่งที่ต้องการให้คนในชุมชนนำคำสอนไปปฏิบัติตามเพื่อการดำเนินชีวิตในสังคมที่ราบรื่นมากขึ้นท่ามกลางหัวเลี้ยวหัวต่อของสังคมยุคเก่ากับยุคใหม่ ตลอดจนการเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ หลังปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นไป เช่น การตกอยู่ในช่วงภาวะสงคราม การเผชิญกับปัญหาข้าวยากหามาแพง และการตกอยู่ในกระแสการสร้างชาติของคณะรัฐบาล ซึ่งหากผู้อ่านปฏิบัติตามคำแนะนำได้ก็น่าจะเกิดผลดีทั้งต่อตนเอง ต่อสังคมและต่อประเทศชาติด้วย

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ชลดา เรืองรักษลิขิต ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ให้คำชี้แนะที่เป็นประโยชน์ในการทำวิจัย และเขียนบทความ ทั้งขอขอบคุณสำนักคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ศูนย์โครงการเครือข่ายเชิงกลยุทธ์ที่สนับสนุนด้านการทำวิจัยในครั้งนี้

บรรณานุกรม

- คล้าย ศรีพจน์. (2502). **สุภาษิตแม่หม้ายใจเดียว**. นครศรีธรรมราช: โรงพิมพ์กระจ่างภาสิต. 2 เล่ม.
- แคล้ว ศรีพจน์. (2503). **ภาษิตสอนนักเรียน**. นครศรีธรรมราช: โรงพิมพ์กระจ่างภาสิต.
- จ. ผดุงเดช ศิษย์ท่าโพธิ์. (2504). **เตือนใจคำกลอน (เตือนใจคนแก่ เตือนชายมีเมีย เตือนหญิงมีผัว และสอนนักเรียน)**. นครศรีธรรมราช: โรงพิมพ์ศิริสวัสดิ์.
- จันทร์ เชิดชู. (2497). **ประวัติการณต์เดือนไทย**. พัทลุง: โรงพิมพ์พัทลุง.
- ชัย จันรอดภัย. (2494). **นิราศพ่อหม้ายและคำกลอนสอนประชาชน**. สงขลา: โรงพิมพ์สมบุญ.
- แดง ประพันธ์บัณฑิต. (ม.ป.ป). **มงคลประธาราษฎร์**. ม.ป.ท.
- _____. (ม.ป.ป). **อิสิสอนศิษย์**. ม.ป.ท.
- ถาวร ราชไพฑูรย์. (2500). **ศิลปคำกลอนสอนใจ**. มปท.
- แถมสุข นุ่มนนท์. (2519). **เมืองไทยยุคเชื้อผู้นำ. วารสารธรรมศาสตร์ 6(1) (มิถุนายน - กันยายน) : 120 – 147.**
- ทอง หนองถั่ว. (2511). **คำกลอนสอนใจ**. พิมพ์ครั้งที่ 13. สงขลา: โรงพิมพ์เมืองสงขลา.
- ท้าม เจริญพงษ์. (2596). **คำกลอนสอนใจคนจน**. สงขลา: โรงพิมพ์สงขลาพานิช.
- เทพ บุญยประสาท. (2500). **สุภาษิตสอนหญิง**. พระนคร: โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ.
- ธวัช ปุณโณทก. (2538). **ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมพื้นบ้าน. ใน สุกัญญา ภัทรชัย (บรรณาธิการ), วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ (หน้า 56). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**
- ประกาศสภาวชิรธัม. (2487). **เรื่องวชิรธัมผัวเมีย. ข่าวโคสนาการ. 7 (2) : 143 - 146.**
- ปรีชา เทพรักษ์. (2505). **สร้างความดีหนีความชั่ว**. พัทลุง: โรงพิมพ์ครุฑชัย.
- พรมกัประบาย. (2496). **นิราศพรมภาสิตระบาย**. สงขลา: โรงพิมพ์สงขลาพานิช.
- พลอย อักษรพันธ์. (2519). **สุรายาเสพติด**. พัทลุง: โรงพิมพ์พัทลุง.
- มานะ ขุนวิชัย. (2546). **ขุมโจรแห่งลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา พ.ศ. 2437 – 2465. วิทยานพินธ์ปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.**
- ร. ช่วยจุลจิตต์. (2478). **เทศบาลของเรา. ใน พัทลุงวิทยา : 76 - 77. พระนคร: ธรรมพิทยาคาร. (จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในวันปีใหม่ จังหวัดพัทลุง วันที่ 5 - 7 เมษายน พ.ศ. 2479)**

- วรรณงาม. (2482). **อนาคตของชาติ. ประชาชาติ 13** พฤศจิกายน : 9
- ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช. **อักษापานครคำกพย. สมุดไทย**
ชาว อักษรไทยเส้นหมึก ไม่ระบุเลขทะเบียน. (ต้นฉบับเป็นของพระครูพิจิตร
ธรรมโกศล วัดหัวอู จังหวัดนครศรีธรรมราช)
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2545). **ชาติไทยและความเป็นไทย** โดยหลวงวิจิตรวาทการ.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มติชน.
- สารูป ฤทธิ์ชู. (2552). **100 ปี การเมืองท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลา.** กรุงเทพฯ:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุขสรรค์ แดงภักดี. (2538). **ความคาดหวังของสังคมต่อสตรีในสมัยสร้างชาติ**
พ.ศ. 2481 – 2487. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิธศั พาศัไพบูลย์. (2544). **โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา.**
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- _____. (2542). **บูชาพระบรมธาตุ. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ 9: 4049.**
- สุภรณ์ ศรีวัชรภรณ์. (2503). **สมบัติพ้องบ้าน. นครศรีธรรมราช : โรงพิมพ์กระจำ**
ภาสิต.
- หนูฟอง. (2504). **ลุงสอนสอนหลานสินธุ์. สงขลา: โรงพิมพ์สงขลาพานิช.**
- _____. (2492). **สุภาสิตสอนชั่วชายโสด. สงขลา: โรงพิมพ์สงขลาพานิช.**
- หิ้น อมตเวทย์. (2514). **อาหารใจ. พัทลุง: โรงพิมพ์โชติการพิมพ์.**
- อมรา ศรีสุชาติ. (2544). **สายรากภาคใต้: ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ จิตลักษณะ.**
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อินทร์ ทองอยู่. (2504). **ศีลห้าภาสิต. 2 เล่ม. พิมพ์ครั้งที่ 3. พัทลุง : โรงพิมพ์ครูชาญ.**
- อุดม หนูทอง. (2538). **วรรณกรรมภาคใต้: ความสัมพันธ์กับวรรณกรรมท้องถิ่นอื่น.**
ใน สุกัญญา ภัทธราชย์ (บรรณาธิการ), วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ (หน้า 85 – 87).
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฮวด สุวรรณโชติ. (2501). **สุภาสิตธรรมคำกลอน. นครศรีธรรมราช: จตุพรการพิมพ์.**